

K. 7
5817
1926
революция
№ 10
шлях

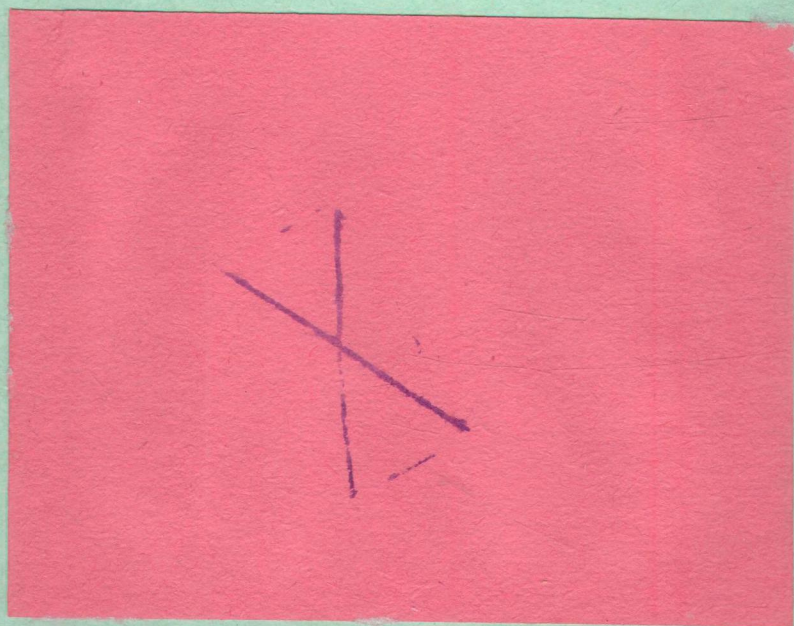
173793

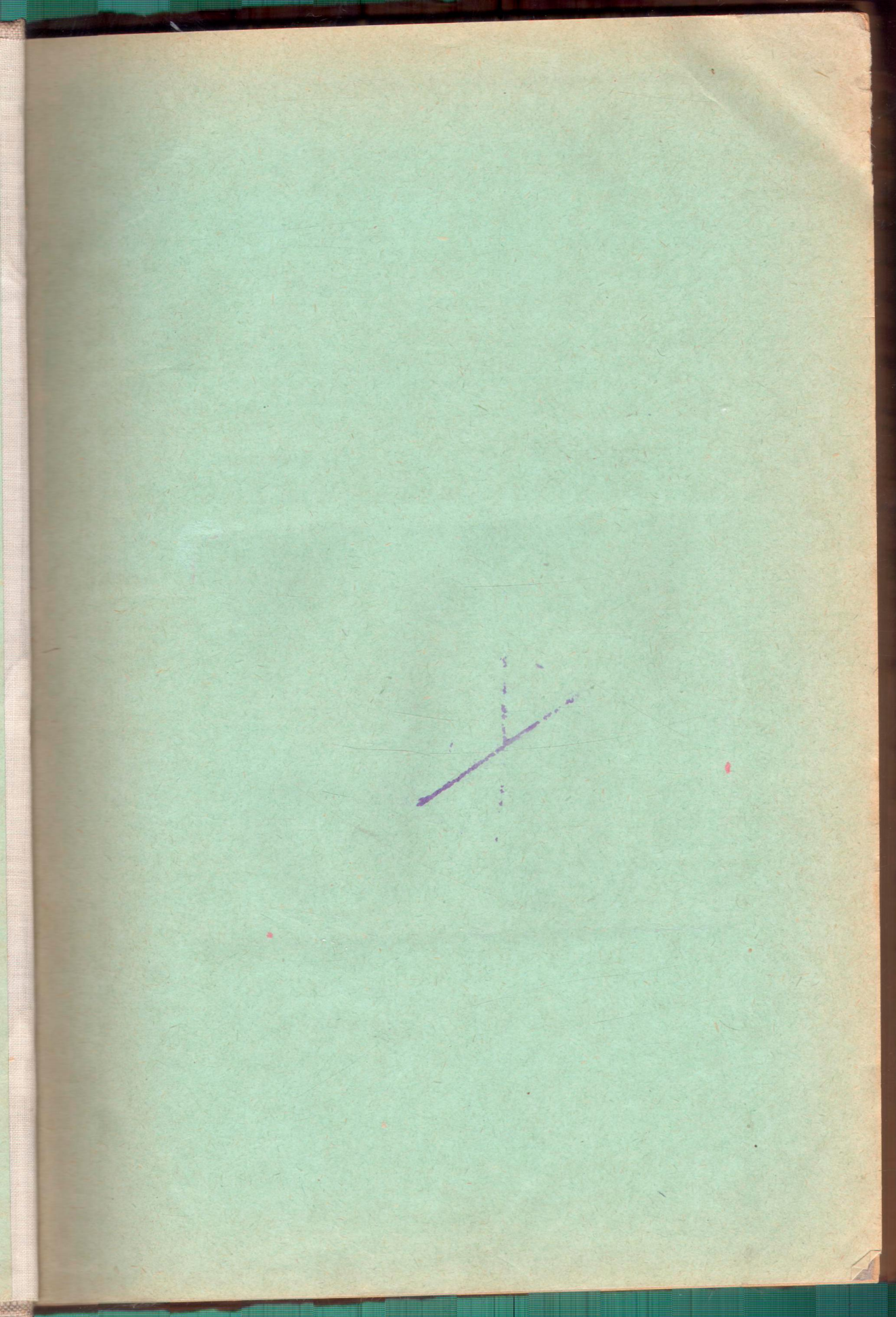
V.N. Karazin Kharkiv National University

00391911

4

2150

117

5817

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

1282(28)

1926
317 а/к

◆ N 10 ◆

1926

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА

62376

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Продовжується передплату на 1926 рік на великий український громадсько-політичний і літературно-науковий місячник

„ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ

Редагують: С. Пилипенко, П. Тичина, М. Хвильовий, О. Шумський
(головний редактор), М. Яловий

Журнал виходить за найближчою участю: І. Айзенштока, Б. Антоненка-Давидовича, акад. Д. Багалія, М. Бажана, проф. О. Білецького, О. Бургардта, Ю. Будяка, Д. Бузька, К. Буровія, С. Вітика, В. Вражливого, О. Гермайзе, А. Головка, М. Горбана, М. Грінченка, Г. Гринька, О. Громова, В. Десняка, І. Дніпровського, М. Доленга, О. Донченка, О. Досвітнього, О. Дорошкевича, М. Драй-Хмари, К. Дубняка, Г. Епіка, І. Єрофієва, Д. Загула, М. Зерова, П. Іванова, М. Івченка, М. Ірчана, М. Йогансена, Я. Качури, Г. Коляди, П. Козицького, В. Коряка, Г. Коцюби, Г. Коваленка-Коломацького, О. Копиленка, Г. Косинки, С. Кравцова (Криги), І. Кулика, О. Лана, А. Лейтеса, А. Любченка, проф. Я. Мамонтова, М. Майського, Ю. Меженка, О. Мізерницького, Н. Мірза-Авакьянц, В. Мисика, А. Музички, Т. Осьмачки, А. Панова, П. Панча, Г. Петренка, В. Підмогильного, Є. Плужника, проф. М. Плевако, П. Попова, О. Попова, М. Равича-Черкаського, Х. Раковського, А. Річицького, М. Рильського, Н. Романович-Ткаченкової, Я. Савченка, І. Сенченка, М. Семенка, О. Синявського, О. Слісаренка, В. Сосюри, М. Сулими, Д. Тася, М. Терещенка, І. Ткаченка, акад. Тутківського, П. Усенка, Д. Фельдмана, П. Филиповича, М. Філянського, Г. Хоткевича, П. Христюка, М. Чернявського, Ф. Шаковицького, А. Шамрая, І. Шевченка, Г. Шкурупія, Г. Шпитерса, В. Юринця, В. Яблуненка, проф. М. Яворського, акад. Д. Яворницького, Б. Якубського, Ю. Яновського, В. Ярошенка та инш.

ЗМІСТ ЖУРНАЛУ „ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

№ 11 (за листопад) 1926 р.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ВІДДІЛ:

А. Любченко. — Оповідання про утечу. В. Сосюра. — Там над обрієм. Поезії. М. Сайко. — Поезії. М. Пionтківський. — Аборт. Оповідання. І. Цітович. — Поезії. О. Корж. — Невідоме причасте. Поезії. О. Донченко. — Сатана. Поезії. О. Чабан. — Коли зацвіли садки. Оповідання. Д. Гордієнко. — Та печаль. Поезії. О. Влизько. — Poesie intime. О. Сорока. — Хмарно. Поезії. Й. Бехер. — Банкір верхи над бойовищем. Оповідання. Авториз. перекл. М. Ільтичної. С. Станде. — Телеграма звітника. З польськ. перекл. В. Атаманюк. Д. Гофштейн. — Справедливість. Поля. Поезії. З єврейськ. перекл. П. Тичина.

ЗАГАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВІДДІЛ:

Газа Мустафа Кемаль Паша. — Спогади. С. Магура. — Побут по залишках трипільської культури.

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИЙ ВІДДІЛ:

В. Бойко. — Формалізм і марксизм. Ф. Якубовський. — „Fata morgana“ М. Коцюбинського та наше „сьогодня“. Я. Мамонтов. — Українська драматургія передреволюц. доби. П. Рулін. — Артистичний шлях Заньковецької. А. Л-сон. — Кінематограф і мистецтво.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД:

Матвієнко-Гарнага. — Про стан нашого народнього господарства.

ХРОНІКА Й БІБЛІОГРАФІЯ.

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
І ЛІТЕРАТУРНО - НАУКОВИЙ
МІСЯЧНИК

1282 (128)

~~249~~

№ 10

(43)

ЖОВТЕНЬ 1926

5 (47 . 714) . 1926^а = 91 . 79

ПЕРША ДРУКАРНЯ ДЕРЖВИДАВУ
УКРАЇНИ ім. Г. І. ПЕТРОВСЬКОГО
ХАРКІВ

Укрголовліт № 1242. 1926

Зам. № 2488

Тир. 4.100

З М І С Т

Василь Бабинський. Смерть Франка. Поема.	5
В. Воруський. Легенда. Ритми.	20
Іван Цітович. Село. Поезії.	23
М. Лідянко. Перед зміною владарів. П'єса.	26
Павло Коломієць. Осінь. Друзі гуляють. Поезії.	64
В. Свідзінський. Поезії.	65
В. Чередниченко. За плугом. Роман (закінчення)	68
В. Броневський. Остання війна. З польськ. перекл. В. Атаманюк . .	116
А. Ренбо. Лихо. З франц. перекл. О. Бургардт	
Т. Степовий. Буржуазні соціологічні школи (продовж.)	122
В. Сосюра. З минулого	146
М. Доленго. Поет і побут.	186
Я. Полф'єров. Музичні силуети. Скрибін	194
Н. Жінкін. Коломийки	200
А. Сінклер. Про Анатолія Франса. Безсмертний Бунтар. Перекл. Є. Крука	221
А. Сінклер. Про О. Генрі. Вільяма Портера. Перекл. Є. Крука. .	225
Листи Михайла Коцюбинського до Миколи Чернявського.	230
Хроніка	239
Бібліографія	251

210

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
17	
18	
19	
20	
21	
22	
23	
24	
25	
26	
27	
28	
29	
30	
31	
32	
33	
34	
35	
36	
37	
38	
39	
40	
41	
42	
43	
44	
45	
46	
47	
48	
49	
50	
51	
52	
53	
54	
55	
56	
57	
58	
59	
60	
61	
62	
63	
64	
65	
66	
67	
68	
69	
70	
71	
72	
73	
74	
75	
76	
77	
78	
79	
80	
81	
82	
83	
84	
85	
86	
87	
88	
89	
90	
91	
92	
93	
94	
95	
96	
97	
98	
99	
100	

ВАСИЛЬ БОБІНСЬКИЙ

СМЕРТЬ ФРАНКА

ПОЕМА

Немов пливач, знесилений, охлялий,
Що довго плив, і вже близький мети,
Попавши в вир, що розбиває скали,
В зрадливій тоні глибині води,
Мов сонця круг, похилений над обрій,
Що котиться, паде нестримно вниз
І людям шле свій усміх теплий, добрий,
Обмитий сльозами пурпурових сліз,
Мов робітник, що покінчив роботу
І, в'яжучи свою майстерську снасть,
Свій твір, цей плід свого труду й поту,
Останній раз ще поглядом область, —
Так танув, так одходив, так прощався
З життям, з людьми, з роботою — Іван.
Згасав пожар, що в небеса вдирався,
Нестримно гаснув, потахав вулкан...
Той гордий ум, що бунтувався богу,
Що нівечив цей твір безтямних рук,
Що голосив: Ти — вічний — встав з нічого.
Ти тать — не цар — людей, їх крові й мук.
Той гострий меч подвижницького слова,
Той титаничний молот дивних діл,
Що ним низька, погорджувана мова
Вогонь палкий кресала з мертвих тіл, —
Той велетенський гнів, що півстоліття
Гнучких рабів бичем погорди бив,
Що їм влітав терни в вінки і квіття,
Бо так безмежно нищих полюбив, —
Те все тепер — клубок охлялих нервів,
Страждених м'язів і пригаслих віч —
Життя кидало на поталу червів...
Згасав пожар... П'ялась до скоку ніч...

*

... І не стерпів бунтарський дух. В останнє
Зустрінув з насміхом ворожку-смерть.
Ще раз повів у світ своє кохання,
Що серце ним навагоніло вщерть.

Ще раз повів його у ті простори,
Де тішитися й боліє все живе.
Де за краплину щастя — горя море,
Де в болю й муці день за днем пливе.
Не йшов - же з ним Віргіль ні Беатриче,
І не вінчав його ніхто вінком.
Вело його гірке життя мужиче,
Що висав з материнським молоком.
Пішли шукать тих літ, що не здогониш
І бистрими пташиними крильми.
Що утікають вистрибом, босоніж,
У край, якого не повернем ми.
Пішли блукать на давні ці доріжки,
Що він по них ще дівчаком блукав,
Ловити в лісі ігри, співи, смішки
І тих мавок, що їх малим лякав.
Пішли пристанути над бистрим виром
(Де був поправді неглибокий брід),
На березі, де юродивий Мирон
По свому вчивсь розгадувати світ.
Пішли поспать на тому оборозі,
Де раз оката туча градова
Послухала простягнуті в тривозі
Чиїсь дрібні діточі рамена.
Пішли до тої батькової кузні,
Де жар пашів, де міх бурчав, сопів,
Де молоти, мов велетні потужні,
Гули свій дивний, металевий спів.
І бачили чиїсь хлоп'ячі очі,
Задивлені в червоно - жовтий жар
І в рій іскор, що мов зіниці ночі
На всі боки розприскували чар,
І в батькові м'язисті, дужі руки,
Що гримали, аж запирало дух,
І з рівних штаб химерні гнули луки
І з брил важких виковували плуг.
... І бачили, як полум'я і криця
Займалися в дитинячих очах,
Як там грізна кувалась блискавиця,
Що пільмі мала смерть нести і страх...

*

Та час не жде, і треба далі йти,
Бо світ не гра, а труди і мозолі...
І ось уже білесенькі листи
Йому той світ роз'яснюють у школі.
Що - дня йому з'являється з тих карт
Щось радісне, нове і незвичайне.
Метал думок проходить білий гарт,

Все більші й більші вигрібає тайни.
А там за ними все нові й нові
І що - раз глибші, що - раз таємніші.
Збагнеш — і ясно стане в голові
І мислі мчать повніші й моторніші.
А не збагнеш, то мучишся й гориш,
І світ тобі гидкий, і друг — мов ворог,
Аж поки всіх колод не відвалиш
І перешкод не розітреш на порошок.
І бачиш: книги — морська глибина,
Що дивні перли в ній на дні глибоко;
І сміливо пірнаєш в них до дна
І пишними скарбами тішиш око.
Та час пливе, і невгомонний дух
З них рветься в світ безмежний, необгорний,
І врізується ум, мов гострий плуг,
В цілець життя незайманий і чорний.
І бачить він, що правди мудрих книг
Якісь недоговорені, неповні,
Що світ чомусь не дивиться на них,
Що в нім внутрі щось інше, ніж назовні.
Бо хоч який величний, гордий храм
Красі й думкам створили тисячліття,
То хлоп ще завжди мудь, свиня і хам,
І робітник ще все погній і сміття...
Бо поруч пишних, золотих палат
Гниють хижки спліснявілі й огидні,
Бо в розкошах живе лиш пан і кат,
А робітник і хлоп ковтає злидні,
І гнеться вниз, хоч вік свій, без ваги,
На панщині для інших коротає,
І слухає, як свищать батоги,
І сам під них хребет свій підставляє.
І де на все те відповідь найти?
І як одно із другим погодити?
Мовчать у книгах білії листи,
Не хочуть всіх таїн життя розкрити...
І бачить він: хоч книги — глибина,
Та більший глиб — життя живе й звичайне.
І хто в його безодні порина,
Відкриє в них найкоштовніші тайни.
Лиш тайни ці не радують очей,
Зате зморшками білі чола орють.
Бо їх нутро чорніш німих ночей —
Що молодих людей старцями творять.
Їх міць така, що всі храми думок
І правд гнучких торощить в переверти,
Хто - ж їх найде, за тим вони крок - в - крок,
Не покидаючи, йдуть до самої смерти...

*

Хто це такий, цей молодий юнак,
Що в бідній, неопаленій кімнаті
У ніч глуху за книгами заляк
І мріє думи, дивами багаті?
Як хутко-хутко бігає перо,
Поскрипуючи в непорушній тиші.
Ростуть слова-квітки: краса, добро...
Тремтить рука, що їх любовно пише.
А ось осот: гніт, кривда, мука, кари,
Неволя, злидні, раб; деспот і звір...
І на чоло лягають чорні хмари,
І тінь од них кладеться на папір.
... Шумлять ліси, гримить гірський потік,
На доли мчить швидкий, нестримний Опір.
А паном там — свободний чоловік,
Що править вічами і носить топір.
Хребта йому не гне ще боярин,
Ані князівський гридник-недотепа.
Громади й гір безпанський, гордий син
З ведмедем в бій іде в глухих вертепах.
На клич вогнів, ясаючих до бою,
Здвигается від Попраду по Прут.
Розправиться з мадьярами й ордою
І боярівну полонить Беркут.
... Шумлять ліси, гей, гнуться дерева.
Минають довгі-довгі століття,
І хилиться мужицька голова
В ярмі кріпачтва, злиднів, лихоліття.
Мов скот живе погноблений мужик,
Життя його пса панського не варте,
А на страшний одчаю й муки крик
Дають одвіт жорстокі панські жарти.
День в день гамарня з досвітку до ночі.
День в день окоман, нагайки і глум.
... Та чуй: шумлять ліси, і в них клекоче
Якийсь буйний, грізний Великий Шум.
Гей, шуме, шуме, якби ти це знав,
Яка велика міць дімає в тобі.
Якби ти знав, що міць — основа прав,
То ти б не гнів живим у темнім гробі.
Ти б не поїв своєю кров'ю дрян',
Що шкуру з тебе дре й жадає дяки.
А ти б мов грім заготовів: Устань,
Хто жив, і будьмо люде — не собаки.
Ти б сколихнув будову кривди дряхлу
Одним кивком своїх кремезних пліч,
І твое горе зникло б так і стахло,
Як перед сонцем чезне чорна ніч.

Гей, шуме, шуме, вдар, загогочи,
Нехай тремтять тирани у палатах.
В посоці їх гидкій ополочи
Цей світ, що в дибах нидіє і гратах.
Святі вогні розсій, розкинь в простір,
Хай згине тьма у безвістях таємних,
Хай міріядам позасвітних зір
Дадуть одвіт громади зір туземних.
Нехай на згарищах рабства, обиди
Вільної праці забринькує вік.
Хай в майбуття шляхом борні й побіди
Нестримно йде свобідний чоловік.
... Скрипить перо, співає в лямпі гніт,
І линуть - линуть радісні картини...
Гей! Юносте! Який чудовий світ
Сотворим ми, як світ старий загине.
Розходиться, мов змора, ніч густа,
Летять гадки в незміряне безмір'я...
... А там — чиї там очі і уста?
Чи не дівчини гордої з Підгір'я?
Гей! Молоді літа! Гей! Бистрі коні!
Гей! Лицарю із золотим мечем!...
... І тільки гість блудний сховав в долоні
Старе чоло й заноситься плачем...

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ

Як почувеш вночі край свого вікна...
Це не дощ, це не вітер голосить.
Це чиясь непрожита, забута весна
Там на чатах стоїть край чийогось вікна,
Безнадійно смутна,
І жаліється тихо і просить:
Не дивися в цей бік, не збавляй собі сна...
Звідки, звідки та пісня, мельодія та?
Що так гірко, так важко ридає?
Це не є сирота... це не є сирота...
Це чиясь понівечене, вбите життя,
Що осліпло й дороги питає...
Це не є сирота... сирота... сирота...
Це не є той жебрак, що в бурхливій порі
До вікон, до дверей твоїх стука...
Це є хтось, хто згубив ясне сяйво зорі
І стоїть уночі на дощі, на дворі...
Це розпука... розпука... розпука...

*

Гадюкою звивається дорога...
Куди, куди біжить дорога ця?

Каміння, глід, жар, згага і знемога...
Немає їй ні краю, ні кінця...
Усі квітки жорстокий хтось роздавив,
З крилець надій райдужний пил обтряс...
... Дрогобич, Львів, Самбір і Станіславів,
Залізний кінь, жандарм, багнет, шупас.
Жахливе сам-на-сам в бруднім готелі,
Вмирання з голоду три довгі дні,
І — крик конаючого на пустелі —
Апокаліпса - візія „На дні“.
Голодний жар, беззуба змора смерти,
І... сон в жару?... чи й справді вірний друг?
... А там — чи-ж може хлопський син умерти,
Де стигне сад і терпко пахне луг?
Де янтарем бренить пшеничне поле,
Біжать на став купаться зграї верб,
Де з сонця в день збирають нектар бджоли,
А ніччю зорі жне небесний серп...
Ще мить постій, задумана хвилино.
Він утомивсь, охляв і знемага...
Та кат — життя не відає спочину.
І вже повітря тне ляск батога.
І вже мов суп, жандарський хижий кіхоть,
Що-й цю дробину забуття розгріб.
Та що їм там життя людини? — Віхоть...
Зопрів один? — Чорт з ним! Іще є сніп!...
Гайда, гайда в дорогу, в спеку, пішки
В самі жнива, — гайда, гайда вперед!
Пливуть лани, гаї, ставки, обніжки...
Піт очі їсть... Поблискує багнет.
Не попускають хижі, гострі кіхті.
Вжирається в підошви ринь, пісок.
А що комусь там злізуть з пальців ніхті?
— Хто б там пустим журился? — Це дріб'язок...
А що комусь на плеснах шкура репне?
Це теж пустяк... Гайда, гайда вперед!
Що на стежках червона кров заскрепне?
І вродить мак?... Блищить як змії багнет.

*

„Я ціль всіх ваших діл, страждань, натуги,
Мене боїться все, що лиш живе,
Мені всі ваші сни, кохання й туги.

Найвищий ум поставив тут мене
Цісарських правд і панських вартувати
І мною лиш владарство їх міцне.

Лиш у мені страх бачить хамство кляте,
Бо я — оруддя мети швидке і страшне.
Lasciate ogni speranza, voi, ch'entrate!"

Такі слова написані червоним
По чорному, на причілку воріт,
Здаля кричали глузом і прокльоном.

Застигли в них кров, мука, труд і піт
З давніх давен катованого люду.
Та не злякався їх мандрівник, не зблід.

Цей притон тьми, злочинств, розпусти, бруду,
Цей червотокій, цей гнилий боляк,
Освячуючий всю брехню й облуду

Верхів шляхетних, знав він, знав, ще й як.
Це він йому на серці напечатав
Розпеченим тавром пекельний знак.

Це він в свої ненатлі нетрі прятав
З давніх давен все творче, все плідне,
Все, що не йшло під руку автократам.

Це він своє погруддя кам'яне
Підвів угору, злобний і безличний,
Мовляв: „А ну стрібуй торкнуть мене,

Якщо кортить тебе меч прав двосічний“
Мовляв: „Я неблаганний, наче смерть.
Слуга панів — для вас я владар вічний“.

Це з ним — завзяттям сповнений ущерть,
Боровся він вже стільки-стільки років,
Лупаючи невтомно вперту твердь,

Складаючи трибут найкращих соків
На цей жадний все жиру жертівник
Божків брехні, катів і лже-пророків...

Роздався грюкіт. Дивний мандрівник
Переступив межу страшної брами
І в тьмі густій, гнітучій серце, зник.

Ослизла гниль, мов з гробової ями,
З усіх кутів до його потяглась
Холодними, ховзькими щупальцями.

До ніг клейка присмоктувалась мазь.
Та в тьмі ніяк не мож було пізнати,
Чи це застигла кров, чи тільки грязь.

Деся угорі часом крізь грубі грати
Щось мов далекий сонний спомин дня,
Що заблукав сюди, щоб тут сконати.

І знову тьма, страшна, гнітуча тьма.
Та він ішов без стриму, без упину,
Хоч звідусіль чаїлась западня.

Аж зір його, охлялий до загину,
Нараз у дивнім сяєві вогнів
Побачив повну величи картину:

На тлі крутих, навислих стін чорнів
Ряд постатей могутніх і суворих,
Тьма тьменна рук, рамен, плечей, голів.

Мов рев води на кам'яних заборах
Ішов відтіль шум, двигіт, брязк і гук,
Здіймався в гору курявою порох.

Хиталися хребти зігнуті в лук,
Пучнявіли і напинались м'язи,
Могутньо двигались підойми рук

І з розмахом гатили раз від разу
В один чіткий, вичитуваний такт,
Мов під товчком таємного наказу.

Мов зв'язані в якийсь могутній такт,
Гатили в мур знаряддями важкими
З упертістю стихійних катаракт.

І мур твердий вступався перед ними,
На всі боки розприскував скалки,
Що скрізь лежали слоями товстими.

Він знав, він знав: оті робітники
Усі були гаразд йому знайомі.
Усі вони — роки, сотки, віки

Прожили з ним отут, у цьому домі.
Цей дім, базар, де людська кров — ціна,
Якою десь, у золотій Содомі,

Платитимуть за келихи вина,
За сміх повій, за їх безстидні клуби,
— Цей дім — його одвічна отчина.

А ці закуті в пута скалоруби —
Його брати, що з давніх вже давен
Підрубують тюремні клятї зруби.

Були тут всі. Ось поводар племен
Убогих, темних людських скотопасів.
Сіяч обильних плодами сімен.

Ось муж, що вік весь сіяв правди засів,
Що брав в опіку сіряки, гуньки
Перед неситством шовків і атласів.

Он два стрункі, мов кедрі, гірняки —
Предківського громадського устрою
Й його свобід чуткі вартівники.

А там непереглядною юрбою
Ряди обдертих хилих ріпників
Захляманих вонючою ропою.

А онде гурт бездомних дітваків,
Безштаньків босих, байстріюків, андрусів,
Жевжких, мов тічка диких щенюків.

А он стовпи державних кас, фіскусів,
Капіталіст і ліверант мітляр,
Що на „штайрант“ продати хату мусів.

Усі, що їх пригнув страшний тягар
Зневаги, кривди, визиску й розбою,
А за собачий труд ніщо, крім кар,

Стояли тут безмежною чергою
Тверді й важкі, мов крицевий таран,
У боротьбі з ворожою стіною.

І ось нараз, мов вітер, що схвилює лан,
Так у повітря з уст їх шепіт вплив
І слово ніс: Іван... Іван... Іван“...

І очі всіх до віч його прилипли
І рамена до його простяглись
А шепіт п'явся як в повню моря приплив.

Ішов до них і чув, як ріс у вись,
Як з кожним кроком прибували сили,
Що в нім кипіли й бурились колись.

Чув, як вогонь йому гнав жар у жили,
Як кожний нерв і кожний фібр і м'яз
Новим товчком здригнулися й ожили.

Він знав: цей тремт, що ним цілим потряс,
Ця громова напруга животворна
Ішла від них, від чорноземних мас.

Це із свого неvigаслого горна
Своєму синові нову снагу
Несла земля, земля прошедра, чорна.

В цю - ж мить, ударом дикого страху
Пришиблений, хитнувся мов дуб підтятий,
А в горлі мав гірку мов жовч смагу.

Бо спостеріг, що молоти й лопати
І ввесь струмент, яким громада ця
Не угавала мур сікти й лупати,

Не знаючи ні втоми ні кінця,
— Це вирвані живцем з живого надра
Живою кров'ю зрошені серця.

Як в домні квадрат припаяний до квадрa,
Так до їх рук і сталевих оков
Припаяні були живцем ті ядра.

А дивний блеск, що тьму як меч поров,
Це був вогонь сліпучий і червоний,
Що ним в тих брилах паленіла кров.

... Аж ось, немов запалі в землю дзвони,
Немов жалке квиління немовлят,
Деся із глибу добулись дикі стони.

Мов лилики злітали до аркад,
Товклись до стін померклого склепіння
І відтам важко падали назад.

Почувши це нелюдське лебедіння,
Метнулись всі до молотів, лопат
І стали знов розкришувать каміння.

Хто стогне там? яким гріхом проклят?
В кінці уста добули з себе голос.
І хором залунав одвіт: „Твій брат“.

І в мозку щось на двоє розкололось
І виригнуло вверх одну з картин,
З яких невчасний сніг паде на волос:

Вонючий дим, ліс веж, соння машин
І... зойк страшний з заваленої шахти...
І плач жінок: Мій муж... мій брат... мій син...

Хиба - ж не їх вкривали грубі плахти,
Не їх, тоді, кривавих і брудних
На власні очі бачив на возах ти?

Невже їх зойк і досі ще не втих?
Невже вони там в ямі тій не вмерли?
І іскорка життя ще тліє в них?

Хто ж ті жінки, що голови оперли
До стін і ллють з осліплених зіниць
Такі прозорі і пречисті перли?

Чи й їх яка незрозуміла міць
Перенесла з - над тої шахти тут
На дальшу муку в царстві тих темниць?

... І їх також оповивали пута.
Та ті з їх віч спливаючі струмки
Були не перли, а були отрута.

Бо де б не впав потік тих сліз їдкий,
Умить там камінь репався і тріскав,
І мур твердий кришився на шматки.

А хоч в них промінь саморідний блискав
І мерехтів у семибарвній грі,
То з них не сміх, а гнів палючий прискав.

Отсі сліпі, німі каменярі
Це був для тьми найсмертельніший ворог,
Бо це були роділлі — матері.

Тікав від них, блукав по коридорах,
Та де б не йшов, де б не звертав свій крок,
Скрізь бачив їх, закутаних у морок.

А сльози їх спливалися в струмок
Що ріс і ріс і плив уже струєю,
Що мала тисяч-тисячів приток.

Ішов за ним, ішов за течією
Що чим-раз глибший вигризала яр,
Звиваючись огнистою змією.

А все минав картини знаних кар.
Раз материнських сліз жива криниця,
То знов з огнистим серцем каменярі.

Аж перед ним знялась у гору шпиця.
Вогонь погас, і ніч була глуха.
І він пізнав, що тут уже границя.

Стіна її була гладка й стрімка,
І в тій стіні, немов ножем обтята,
Без шелесту зникала сліз ріка.

Не піддавалась тим сльозам скала та,
Була міцніша, як сліпе живло.
І він пізнав, що це стіна проклята.

Бо як ні було, скільки ні товкло
У неї кляту горе те жіноче,
Вона все гордо зводила чоло.

Тоді він вчув, що тиша щось шепоче
І на стіні навислій спостеріг
Мов обриси облич, уста і очі.

Коли-ж іще сильніше зір напріг,
Пізнав, що струмень той огнистий прямо
У ті хавки навшир одкриті біг,

Мов у безодню, ненаїстну яму,
Аж захлипались їх гидкі пельки
Від струй — цього сцілющего бальсаму.

І видно ці гіркії сліз річки
Були для них ситним, поживним миром,
Бо всі були товсті, як пацюки,

Годовані картоплею і чвиром,
А тускні очі їх, немов блини,
У маслі, плавали оброслі жиром.

Аж ось його побачили вони
Й жахнулися немов од світла сови,
Аж сопухом війнуло із стіни.

Перемагаючи нуду, питав їх: „Хто ви?“
І вчув одвіт: „Ми рідні, ми свої,
Ми величі народньої основи.

Ми лицарі, вельможні, ми князі,
Ми смирні слуги божі, ми гетьмани,
Ми блеск історії, ми сіль землі.

Ми ті, котрих прославили бояни,
Ми ті, котрих народ на верх підніс
Вести його у майбуття нестане.

Ми ті, котрим на сліпо вірить низ.
Ходи-ж і ти, пристань до нас від нині.
Глянь, як нам страшно жаль народніх сліз,

Як ми їх не даєм на жир чужині,
Глянь, як ми дбаємо про їх талан,
Які шляхетні ми й які ми... „Свині

І глитаї— скінчив за них Іван,—
„Розбійники, злодії, галапаси,
Болиголов, отрута і дурман.

Гидке хробацтво, на наживу ласе,
Народу мужа і народу бризь,
Тілесна гниль і духа паріyasi“.

І крик страшний вони зняли в цю мить
І почали шипіти, як гадюки,
І ригати на його жовч і їдь.

Мовчав. Та біль надлюдської розпуки
Щось вивертав у йому до основ,
Як грім, що дуба роздира на штуки.

Аж кліть грудну на двоє розколов
І м'яса шмат шпурнув йому в долоні,
Що димився й ронив перлисту кров.

Як плід живий, що в материнській лоні
З любовних снів почався і достиг,
І, видертий на світ у муці й стоні,

Стрічає гущу загадок страшних
Тривожним, першим, безпомічним криком,
— Так з того серця крик прорвався і стих.

І він почув, як сил прибоєм диким
Його рвонуло вверх і він росте,
Росте титаном, обром огнеликим.

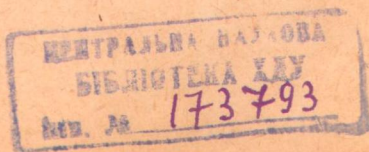
І вздрів, що бідне кволе серце те,
Мов у кліщах затиснене у жмені,
Пучнявіє і полум'ям цвіте.

А того полум'я мечі черлені
Прорізують, рубають тьму, і в тьмі
Вирубують вогнисте слово: геній.

Пора:— сказав, і рамена міцні
Мов сталеві підойми вгору вигнув
І молотом завдав удар стіні.

Здригнувся мур, задвиготів, підплигнув
І градом тіл, рамен, плечей, голів
У глибину струї слізної ригнув.

І знов удар, і знову град летів
І в бистрині прозорій та кривавій,
Не досягнувши дна, горів і тлів.

Мов шмат трухла у вулканичній лаві,
Мов на жевріючому приску лід,
Так никнули ті покручі лукаві.

Не оставав по них найменший слід,
Лиш бовдурець покрученого диму,
Що розносив задуху, згар і смід.

А молот падав раз-у-раз, без стриму,
І раз-у-раз гейзіром бухав гнів,
Підсичуючи силу негасиму.

Згубився лік минут, годин і днів.
Якийсь хаос безкрай, передсвітний
Минувшину з будучиною сплів.

А понад ним, мов дух старозавітний
Над водами,— горів огнем наказ:
Лупай скалу. Сконай, та будь неситний!

Це був той крик, що ригав раз-у-раз
З нутра землі жалінням і мольбами
І зрубами мертвого дому тряс.

Чим більш бридні летіло сторч лобами,
Чим більш той мур з гадючих тіл тохчав,
Чим глибші в ньому позіхали ями,

Тим голосніш той зойк страшний кричав,
Тим могутніш вдаряв огнистий молот,
Тим яскравіший бліск на ньому грав.

Ні пекла жар, ані смертельний холод,
Не спинювали дужої руки,
Ні їдь гадюк, ні труд, ні спрага й голод.

Минали дні - не дні,— віки - віки...
Все більш і більш кришилося й кололось
Те забороло зради й тьми гидке.

І чим-раз дуж лунав підземний голос...
...І чим-раз більшими платками сніг
Лягав йому, незломному, на волос.

...Топніла міць у раменах міцних,
Вкривався зір густим серпанком втоми
І ритм б'ючок і крові в'яв і тих.

Кінчився труд. Одготіли громи.
Згасав огонь, що іскри сипав звич.
Чаїлося таємне невідоме.

... Пригорбилось в'язання дужих пліч.
Пекучий біль за всохле рам'я сіпав...
Згасав пожар... П'ялась до скоку ніч.

Та все-ж таки ще молот з рук не випав.
Бо все ще той проклятий крик землі
І лебедів і скаржився і хлипав.

Аж труд скінчивсь. Останні хроби злі
Роздавлені подохли й погоріли,
І струмись сліз загравав сріблом в руслі

І покотив плинні, прозорі брили
У далечінь, де на шатрі небес
Золотоокі зорі зореніли.

Він знав, що міць слізних огнистих плес
І молотів-сердець розкришить скелі
І кликне: Встань! Воскресни! День воскрес!

І встане брат, заритий в підземеллі,
І ясний зір зніме на небосхил
І попливуть дні бурні та веселі.

Він знав. Та в ньому струмень творчих сил
Не прибував, а чим-раз більше танув.
І був він птах поранений без крил.

Ще раз зірвавсь, ще раз на шлях той глянув,
Яким лиш він один не мав іти,
Хоч перший тут колись до праці станув.

... Десь погасали зоряні світи...
Чоло покрив холодний піт послідний
І він зідхнув: „Ой мамо, якби ти

Побачила тепер, який я бідний“.

Львів, слідча тюрма
(Баторія)
19. VII. 21. VIII. 1926

В. ВОРУСЬКИЙ

ЛЕГЕНДА

„На могилу моєї матери“.

Я погашу вогонь у своїй кімнатці. Я затулю фіранкою вікно, і коли вечірня темінь окутає мене, тоді ти з'явишся мені. Я пригадаю дивний образ матери світів — Марії, скорбної матери, що породила великого сина й віддала на страту.

Тоді блисне між лісами Холмщини срібляста смуга Богу¹⁾, і його хвилі омийуть ноги твої. Житами вітер побіжить, схвилює їх і твої брови, а мое серце сколихне.

— Мій сину найлюбіший, моя улюблена дитино, — тихо скажуть твої уста. З твоїх очей сумних скотиться печаль і ляже росою на полях забуття. Я руки простягну до тебе, моя мамо, а ти підеш росяними ланами туди, де бистрий Бог, і Холм, і де Замістя. Тобі вклонятиметься жито колоссям спілим, твоїм слідом спаде роса, ти зупинишся на кручі коло Бога, а твій погляд сумом полетить понад полями і лісами. Тихий плач розіллється навкруги; десь ліра прогуде, заскиглить чайка в лузі, а потім: понад житами ляже тиха пісня, що ти її колись співала над колискою моєю.

„... А-а-а, а-а-а, а-а-а!... Люляй, люляй, мій синочку, поки ти маленький; набирайся, сину мій, сили та здоров'я. Ворог лютий, кайданами ворог нас оплутав; люляй, люляй...“

Як боротимешся, сину, та за нашу волю, не жаліючи свого життя, ти згадай мене, свою матір скорботну; люляй, люляй...

Як потече бистрим Богом не вода, а кров; ізгадай мене й ті сльози, що я над тобою проливала, не забудь. Вони о помсті просять; люляй, люляй...

Може вже мене й не буде на той час, може буду спочивати в домовині, ти згадай ті порепані руки, що нераз чесали волосся на твоїй головці; люляй, люляй...“

Я пірну у спогади минулих днів, коли мережав я стежки поміж житами... Далеко навкруги розповзлись смугами ліси, припали синьою імлою, немов тугою. І там в тих лісах, в далекій тузі я образ твій побачив, — скорбної матери.

— Чому ти так скорбно виглядаєш?

Запаскою ти очі витерла свої і мовила:

— Я сина віддала свого на страту.

Ви порвітесь, мої струни, не гудіть так сильно, хай не плаче моя мати, сліз не проливає, не тужить. Хутко заспівають на селі дівчата;

¹⁾ Річка, що межує Холмщину з Волинню.

у нових свитках вийдуть на раду діди і будуть жайворонки славити той день.

— Помсти, помсти! — залунає скрізь. Я тебе тоді згадаю, хоть тебе й не буде серед нас.

На широких полях, між лісами Холмщини зустрінуться сили ворожі. І коли я ляжу в тім бою, а мої уста змикатиме знесилля, тоді останнє слово з них злетить:

— Мамо!

До тебе я руки простягну, моя далека мамо, а ти підеш росяними ланами — де бистрий Бог, і Холм, і де Замістя. Тобі вклонятиметься жито, твоїм слідом спадє роса, а я буду дивитись у той слід і образ матери світів Марії, що сина віддала на муки, стоятиме переді мною.

Десь ліра прогуде, заскиглить чайка в лузі, а ти співатимеш пісень, що колись співала їх мені, як сповивала.

*

Коли на степу завітне мак червоний, я буду дивитись на нього так, як не раз дивився, розшукуючи одну голівку. Я знаю, не знайде мое око того, що знаходило не раз, і через те так сумно мені.

Там, далеко, будуть квітнути маки, — будуть співати у блакиті жайворонки, а моя пісня, що я її ткав як дивну тканину, обірвалася, мов тая нитка. Для кого я ткав ту тканину, стиднував везерунки казкові не одну довгу ніч. І забренить мій голос десь на степу; вітер буйний рознесе його скрізь, сірим пилом припаде моя пісня і ніхто не почує її.

І буде ця пісня не та. Сумом сповниться серце моє, і буду я самотній блукати росяними травами, і ноги мої окропить не роса, а сльози.

Того вечора, як і завжди, ти прийдеш у катакомби, щоб зустріти там мене. Твої очі будуть блукати по темних кутках, але на місці, що на ньому колись висувалась моя постать, буде сутінь катакомбів, тоді ти подумаєш:

— „Його сьогодні нема“.

На твоє чоло ляжуть зморшки, а на очі набіжить сум. Твоє серце полохливо стрепенеться; ти схилиш голівку свою і обіпрешся о мур.

— „Чому його немає сьогодні?“

Ти не притуляйся до муру, бо він холодний. Він охолодить твоє серце й воно перестане битись.

Ти вийди з катакомбів, і нехай тобі простелеться стежка туди, де сонце і степ.

А коли вітер зашумить травою на могилі, обів'є твоє чоло віночком, — ти подивись на Схід просто у туман. Тоді ти насторож свої вуха і слухай; я вечорами вихожу співати в степ.

У моєму садочку так рясно зацвіла згорблена яблунька. Кожного ранку, коли сонце бавиться з росаю, я хожу до неї, щоб нюхати її ніжні пахощі. Я люблю віддаватись їх чарам.

Тоді перед моєю змученою уявою встають картини невідомого і на тлі тих невиразних фарб вирисовується твоя постать. Твої глибокі очі з тихим сумом окунають мене в собі, і я плескаюсь в їх розумній думці.

А коли рожеве сонце спускається за темну землю, й закриває своє обличчя сірим покривалом, тоді я дивлюсь на нього так, як колись дивились ми обоє.

І здається змученому мені, що ти й зараз, як і колись, стоїш поруч мене.

Але це омана.

Вечірньою тугою сповняється серце моє. Сірі тумани заховали вечірнє сонце, і мені здається, що тебе я не побачу.

Поміж листям молоді тополі до моєї кімнати зазирає соромливо ясновидий місяць.

Мій ясний місяцю! ти розкидаєш скрізь своє срібне проміння.

Мені здається, що й її око милується твоїм світлим обличчям. І мабуть через те душа моя сповняється сумом вечірнім, як повен ти на тлі темно-синього неба.

Там, між лісами, де жевріє в тумані Бог, де сумно плаче спів сови, я вийду на високу кручу. Я гляну на місячні простори і побачу дивні дива. Переді мною встане моя змучена матір. Білою запаскою вона витре свої заплакані очі і замість сліз на запасці буде кров.

Руда жовч обіллє моє серце; мій розум сповниться гнівом великим, і з моїх грудей вилетить вигук ненависти...

Коли-ж хвилюються жита, як море у степу, і колоски шепочуть, схилившись одно до одного, я чую ніжний голос твій. Мій зір купається у хвилях степових, і там шукаю я тебе. Мені здається, що в хвилях житів сивих ти струнко йдеш, схиляючись часом, щоб блавату блакитного зірвати на вінок.

Високо в небі пісню слави співає жайворонок, і я хочу, щоб та пісня належала тобі. Ти мабуть не чуєш її.

Шумить шуршавий очерет. Болотяна пташка скиглить понад ним, а хвилі Гнилоп'яти плескаються, залицяються до нього. Там, по той бік блискучої смуги, понад житом прослався чорний дим, і потяг прошумів колесами своїми.

І спогади мої про тебе також десь зникають, як тая Гнилоп'ять поміж очеретами. Та лиш не чорний дим, а світлу смугу річки той спогад залишив мені про тебе слід. Я в нього пірну, і будуть хвилі срібні приємністю кидать на мене свою вогкість. Я почую у плескові тому велике слово:

— Любов.

м. Бердичів, 1926.

СЕЛО

I

... Так, простеньке собі село —
Вісімнадцять верст од району
Й тільки влітку зоря весело
Розгортає в нім майву червону.
Вбога хата - читальня — й жита.
Обік — церква, млини, гамазей,
Часом вітер в вікно заліта,
По столах бур'яном провезе і —
В степ! Ну що йому тутки робить?
Краще там — цілувати волошки...
А проте — треба трошки любить
Бур'янове, щоб жити в нім (трошки).
В усміх вуст затаїли (на дно)
Щось своє, нерозважне — та туго!
Єсть і радості: стисне рука
Зашкарубла (як лекцію вшквариш) —
Так довірливо. Слів не шука:
Просто вирветься з грудей „товариш“...
... Так, простеньке собі село
(З пахом гною, землі й сагогону),
Що в нім тільки зоря весело
Розгортає майву червону.

II

На колодках, як завше, галас :
 Це молоді незмінний клуб,
 Що звідусюди позбігалась
 Сюди. Сідай — співай — голуб
 Тугі — вже завеснілі — перса.
 В контральто голубі напів-
 заслуханий, на лікоть сперся
 Й хитаючись тужу. (Запив
 Цілунком жаль). — Галюсь! — „Мовчи — ша!“
 (Чи квітки це якої пах?)
 Й враз — регіт! аж схлюпнула тиша...
 (Чи то ж я не в твоїх степах,
 Україно моя — безкраїх?

Чого ж і досі в грудях, тут,
 Твої лани — о трактор, край їх! —
 Й твій сонячний розгул?)... Цвітуть
 Мов зорі очі... Степ житами
 Вигулюється, а жінці
 Піснями: пісня тут і там і —
 Там далі — й у-у! — наприкінці, —
 Як хороше!... Толкуєм... Так-то:
 ... Степ — і ніяких тобі меж!
 О, як ми загнуждаєм трактор,
 Як вріжемося у безбереж
 Ціліннуу!..

І хай полоще
 Пітьму матюк: як ви — в авто,
 Ловлю в нім зміст, який ніхто ще
 З мійських не вловлював — ніхто!..
 Шум, галас... Тільки там, в читальні,
 Так тихо. Інколи слова
 Інтернаціоналу стальні
 Шарахнуть! Буйно-полова
 Підхопить спів — і далі — далі
 У безмір золотий — туди,
 Де вітер голубі сандалі
 По тротуарах. (Остуди
 Женцям спітнілим кров) ... Насіння
 Лусь-лусь (мо колос вже доспів?)
 Замужня ніч глибока й синя...
 Ось вихопився тужний спів
 Такий гарячий, контральний:
 Виспівує дівча туге й —
 Незаймане... „Завжди готовий!..
 Якою міццю віє, гей,
 Чорноземом яким! (Первісне).
 Сміх. Молоде й сердите „ет,
 Чіпляєшся!..
 Хтось в лузі свисне —
 Й я „чую“ „чувствую“, що я поет.

III

Д'ах, душа у мене обезкраєна,
 Розсамотнене радісне я
 Цілино ти моя нерозкраєна,
 Україно моя!
 Осміхнись: замість тої Московії,
 Що гнітила тебе — Есесер;
 Твої трави — ой трави шовковії —
 Вже бідняцькі тепер.
 Тяжкий колос од злота надломиться,
 Зазирне в синій смуток облич.
 Обниму тебе буйно силоміць я,

П'яну, дику, мов гич.
За твої за степи розпросторені
Душу 'ддам я вітрам молодим.
Слава, слава тобі нерозораній! —
Поклик в марева — дим.
Близько час: не куркульськими межами,
А антенами радіо, гой,
Опережешся ти. Узбережжями
Океанів, ізгой,
Понесеш десь до Марса вібрацію —
Буйні гули антенних струн —
Щоб включили й тебе в федерацію
Запланетних комун, —
(Д'ах, душа у мене безкраєна,
Розсамотнене радісне я) —
Цілино ти моя нерозкраєна,
Україно моя!